

2008 წლის 13 თებერვალს ჰაინრიხ ბოლის ფონდში გაიმართა საჯარო დისკუსია თემაზე:

„პოლიტიკური კულტურა: თავისუფლება და წესრიგი“

ძირითადი მომხსენებლები:

ია ანთაძე, რადიო „თავისუფლება“

მალხაზ სალდაძე, პოლიტოლოგი/ომბუდსმენის აპარატთან არსებული ეთნიკური უმცირესობების საბჭოს აღმასრულებელი მდივანი

ემზარ ჯგერენაია, სოციოლოგი/ილია ჭავჭავაძის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

მოდერატორი: დათო პაიჭაძე

დათო პაიჭაძე – ერთი შეხედვით, თითქოს ნათელია, რას ნიშნავს პოლიტიკური კულტურა, რა შინაარსით შეიძლება დაიტვირთოს ეს ცნება, მაგრამ ამ ცოდნას გამოხატვა და არტიკულირება სჭირდება. ჩვენი მომხსენებლებისგან ველი ამ ცნების შინაარსის წარმოჩენას და მისი ქართული თავისებურებების შესახებ საუბარს. წარმოგიდგენთ ჩვენს დღევანდელ მომხსენებლებს: მალხაზ სალდაძე - პოლიტოლოგი; ემზარ ჯგერენაია - სოციოლოგი და ია ანთაძე - ჟურნალისტი. შევეცადეთ, პროფესიული სპექტრი რაც შეიძლება მრავალფეროვანი ყოფილიყო, რათა განსხვავებული კუთხით შეგვეხედა პრობლემისთვის – პოლიტიკური კულტურა საქართველოში.

მალხაზ სალდაძე – რა არის პოლიტიკური კულტურა? ამის შესახებ ერთიანი დეფინიცია არ არსებობს. პოლიტიკური კულტურის შესწავლის მიმართ მიდგომების განსხვავების შესაბამისად, დეფინიციაც, სკოლების მიხედვით, შესაძლებელია სხვადასხვაგვარად იყოს ჩამოყალიბებული. ზოგადად, რასაც პოლიტიკური კულტურა გულისხმობს, ეს არის საზოგადოებრივი ღირებულებები, განწყობები, მოლოდინები, ქცევის ფორმები და სოციალიზაციის ის მექანიზმები, რომლებიც გავლენას ახდენენ პოლიტიკურ პროცესებზე ამა თუ იმ ქვეყანაში.

იმის შესახებ, თუ რა სახის პოლიტიკური კულტურა იკვეთება საქართველოში, ფართომასშტაბიანი დებატები არ ყოფილა და ამას თავისი მიზეზები აქვს. თვითონ იმაზე, რომ პოლიტიკური კულტურა მნიშვნელოვანი ფაქტორია პოლიტიკის განსაზღვრისას, ჩვენი ბოლოდროინდელი პოლიტიკური განვითარების ეტაპები და პოლიტიკურ ელიტაში გამოკვეთილი სწრაფი ცვლილებებიც მიუთითებს.

2007 წლის ნოემბრამდე გვექონდა აშკარად გამოკვეთილი ნეოლიბერტანული მიდგომა სახელმწიფოს და საზოგადოების გაგებისა, ნოემბრის შემდეგ კი, მმართველი პოლიტიკური ელიტისგან უცებ ვიღებთ ახალ ფორმულირებებს უფრო მემარცხენე-პოპულისტური მიმართულების დისკურსის სახით. მაგალითად, ის ლოზუნგი, რაც მმართველ პოლიტიკურ პარტიას ჰქონდა წინასაარჩევნოდ – „საქართველო სიღარიბის გარეშე“ - დაპირისპირებას გარკვეულწილად გამოხატავს. ეს ნიშნავს, რომ გაშენებთ სახელმწიფოს ნეოლიბერტანული

გზით და მერე უცებ სოციალური კეთილდღეობის სახელმწიფოზე კეთდება აქცენტი. ეს შემთხვევით, და მხოლოდ დისკურსის დონეზე მომხდარი ცვლილება არ გახლავთ, მას ღრმა საზოგადოებრივ-სოციალური განმაპირობებელი ფაქტორები ახლავს.

სწორედ იმ დეფინიციიდან გამომდინარე, თუ რას მოიცავს პოლიტიკური კულტურა, გადავწყვიტე კომპონენტებად დამეყო ჩემი მოხსენება. დავიწყებ იმით, თუ რა საზოგადოებრივი ღირებულებები განაპირობებენ პოლიტიკის პროცესის თავისებურებებს საქართველოში. ამ შემთხვევაში რთულია ღირებულებების აკადემიურ ანალიზს დავეყრდნოთ. უფრო, შესაძლებელია, საკუთარი გამოცდილებიდან და დაკვირვებიდან გამოვიტანოთ დასკვნები, დისკურსების საფუძველზე გავანალიზოთ ისინი. ვერ ვიტყვი, რომ არსებობს ერთი დომინანტური ღირებულებათა სისტემა, რომელსაც ემყარება პოლიტიკა, ასევე, არ იკვეთება ძირითადი ტენდენციები, თუ რა ღირებულებებზე შეიძლება იყოს პოლიტიკა დაყრდნობილი. ასეთ დისკურსებად, პირობითად შეიძლება გამოვყოთ ეთნონაციონალიზმი, რელიგიური ნაციონალიზმი, ნაციონალიზმ-ეტატიზმი, ეს არის გადასავლურებული ნაციონალიზმის ფორმა, რომელიც „ვარდების რევოლუციამ“ მოიტანა საქართველოში; ასევე პირობითად შეიძლება გამოვყოთ ე.წ. მოდერნული დასავლური დისკურსი, რომელიც ყველაზე ვიწროა. თავისთავად, როდესაც ვამბობთ, რომ ეს პირობითი დაყოფაა, დაკავშირებულია იმასთან, თუ რა სოციალურ სტრუქტურებს მოიცავს ღირებულებათა ეს სისტემები. სიას რომ გადავხედოთ, ქართული პოლიტიკური სისტემის განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე, პოლიტიკურ განვითარებათა ეს სისტემები სხვადასხვა ჟღერადობით გვხვდებოდა და შესაბამისად, სხვადასხვა პოზიციები ჰქონდა თითოეულ მათგანს.

90-იან წლებში პრევალირებდა ეთნიკური ნაციონალიზმი, რომელიც განსხვავდება რელიგიური ნაციონალიზმისგან, რომელიც დაიძლია 90-იან წლებში გარკვეული ძვრების წყალობით. ეს უკავშირდება ძველი საზოგადოებრივი სტრუქტურების რღვევას, რომელიც საბჭოთა კავშირში იყო ჩამოყალიბებული, თუმცა, რა თქმა უნდა, ეს არ გულისხმობს, რომ ღირებულებათა სისტემა მთლიანად იქნა დაკნინებული და გაქრა ჩვენი დღევანდელი დისკურსიდან. ბოლო დროს ვხედავთ ისეთი დისკურსის წარმოჩენას, განსაკუთრებით იმ რიტორიკიდან გამომდინარე, რომელიც 2008 წელს ჰქონდათ პოლიტიკოსებს თუ გარკვეულ პოლიტიკურ ჯგუფებს, როგორც არის რელიგიური ნაციონალიზმი. მან, დომინანტი დისკურსი, რომელიც ნაციონალიზმ-ეტატიზმში შეიძლება მოვაქციოთ, ასე თუ ისე, დაჩაგრა. ამ შემთხვევაში, ემპირიული დაკვირვების დონეზე მედიის გადახედვაც საკმარისია იმის დასანახავად, თუ როგორ შემოდის რელიგიური ნაციონალიზმი ქართულ დისკურსში. მახსენდება ერთი ფრაზა: ინგა გრიგოლიას გადაცემაში - „პრაიმ-თაიმი“ - ერთ-ერთმა მონაწილემ თქვა, რომ „მკრეხელობაა, რაღაც არ აღიარო, იმიტომ რომ მას აღიარებს წმინდა სინოდი და პატრიარქი“. ბევრი სხვა მაგალითის მოყვანაც შეიძლება. მიუხედავად იმისა, რომ პოლიტიკური გემოვნების მიხედვით, საქართველოში სხვადასხვა პოლიტიკური ჯგუფები იკვეთება, მაინც ორი ბანაკი გვაქვს ასე თუ ისე მოცემული და ორივე აპელირებს ამ თემატიკაზე. რაც შეეხება მოდერნულ-დასავლურს, იგი, მართალია, სუსტად, ჯერ კიდევ 90-იანი წლებიდან იყო მოცემული; სუსტი რჩება დღესაც. მისი გამოვლინება პოლიტიკაში რეალურად არც გვხვდება, იგი უფრო სამოქალაქო სექტორშია აკუმულირებული და იქაც კი სუსტია. ამის მაჩვენებელია ის, რომ მემარცხენე-დასავლური დისკურსი, რომელიც ამ სეგმენტისთვის არის დამახასიათებელი, საქართველოში საკმაოდ სუსტად არის წარმოჩენილი.

რაც შეეხება საზოგადოებრივ განწყობებს, შეიძლება რამდენიმე პუნქტი გამოიყოს. პოლიტიკური განწყობების ჩამოყალიბებაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტი სოციალიზაციის ის მექანიზმებია, რომლებიც სოციალურ კაპიტალს და ამაზე დაფუძნებით პოლიტიკური სისტემისა და საზოგადოების მიმართ ინდივიდების დამოკიდებულებას, მომავლის ხედვის თვალსაზრისით განსაზღვრავენ. სოციალური კაპიტალის აკუმულირების მექანიზმები სოციალიზაციის მექანიზმებში უნდა ვეძიოთ. სამწუხაროდ, ვერც ამ შემთხვევაში დავეყრდნობი აკადემიურ კვლევებს, იმიტომ, რომ მსგავსი კვლევა საქართველოში ჯერ არ ჩატარებულა, მაგრამ შემიძლია ვისაუბრო ისევ საკუთარი დაკვირვებითა და გამოცდილებით.

ამ თვალსაზრისით, ქართული საზოგადოება წინ ნამდვილად არ წასულა. სოციალური კაპიტალი ნდობის ხარისხის ინდექსს გულისხმობს და მისი გაზომვა საზოგადოებაში ჯგუფური კუთვნილების ან ამის მიუხედავად, ინდივიდებისადმი ნდობას ეფუძნება. ანუ, სოციალური კაპიტალი მაღალია საზოგადოებებში, სადაც ნდობა ინდივიდებს შორის არ ეფუძნება პირად ურთიერთობებს ან ჯგუფურ კუთვნილებებს. ეს იმას ნიშნავს, რომ ადამიანს მხოლოდ იმიტომ კი არ ვენდობი, რომ ის მართლმადიდებელი ან ქართველია ან სხვა ეროვნების წარმომადგენელი, არამედ ვენდობი იმის გამო, რომ ის ამ ქვეყნის მოქალაქეა. თუ ამ ტიპის ნდობა გვაქვს საზოგადოებაში, სოციალური კაპიტალი უფრო მაღალია. ასეთი ტიპის ნდობა განაპირობებს ზოგადად ურთიერთქმედებას სოლიდარობის და გარკვეული საკითხების გადაჭრის თვალსაზრისით, მობილიზების მაღალუნარიანობას საზოგადოებაში. შესაბამისად, ასეთი ტიპის კაპიტალის მქონე, ანუ მაღალი სოციალური კაპიტალის მქონე საზოგადოებას, შესაძლებელია პოლიტიკური ინსტიტუტების კონტროლის მეტი ალბათობა ჰქონდეს. საზოგადოება, სადაც სოციალური კაპიტალი დაბალია, პოლიტიკური სისტემა საზოგადოებრივ ცხოვრებას მოწყვეტილია. ამის საპირისპიროდ საქართველოში შეიძლება მოიყვანონ არგუმენტი, რომ არსებობს მობილიზების მექანიზმები: რომ ნოემბერში ვხედავდით 100-ათასიან თუ 200-ათასიან მიტინგებს, მაგრამ ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, თუ რის საფუძველზე ხდება მოქალაქეების მობილიზება. არსებობს მობილიზების განმაპირობებელი ორი ძირითადი ფაქტორი და ისინი არ უკავშირდება სოციალურ კაპიტალს. ჩვენს შემთხვევაში, მსგავსი მობილობის უნარი საზოგადოებას ნეგატიური ფაქტორით მობილიზაციის გარემოებამ მისცა. ანუ, საზოგადოებას უარყოფითი დამოკიდებულება აქვს გარკვეულ საკითხებთან დაკავშირებით, იქმნება გარე ფაქტორი, რომელიც იწვევს დაპირისპირებას ამ პრობლემასთან. ამ შემთხვევაში გარე მობილიზების მექანიზმთან გვაქვს საქმე.

რადგან ნდობაზე ვსაუბრობდით, კარგი იქნებოდა, ბოლოდროინდელი მოვლენების შემდეგ გვქონოდა ანალიზის საშუალება, თუ რა დამოკიდებულებები და ნდობის ხარისხი იკვეთება ამა თუ იმ პოლიტიკური ინსტიტუტის თუ საერთოდ, საზოგადოებრივი ინსტიტუტების მიმართ. სამწუხაროდ, არც ასეთი კვლევა ჩატარებულა საქართველოში. რთულია, ისაუბრო, რომელი ინსტიტუტების მიმართ არის ნდობა უფრო მაღალი. მაგრამ თუ კვლავ საკუთარ გამოცდილებას მოვიხმობთ, დავინახავთ, რომ თუ 2003 წლის რევოლუციის შემდეგ ნდობა სახელმწიფოსა და ინსტიტუტების მიმართ მკვეთრად გაიზარდა, ამ ეტაპისთვის, გარდატეხა 2007 წლის ნოემბრის მოვლენების დროს არ მომხდარა, ნდობის დაკარგვის პროცესი უფრო ადრე დაიწყო. დღეისთვის, საზოგადოებრივი ინსტიტუტების დიდი სპექტრია დისკრედიტირებული. მთელი ის მედია-კამპანიები, რომელთა მოწმენიც ჩვენ გავხდით, იმის მიხედვით, თუ როგორ კამპანიას აწარმოებდნენ პოლიტიკური ძალები ერთმანეთის მიმართ და რა შედეგებიც მივიღეთ, ყოველივე ამან საზოგადოებაში პოლიტიკური ინსტიტუტების მიმართ ნდობა მკვეთრად შეამცირა. კამპანიებს იმიტომ გავუსვი ხაზი, რომ საიდუმლო ჩანაწერების გაჟღერებამ მკვეთრად შეამცირა ნდობა მედიის მიმართაც და სამოქალაქო საზოგადოების ინსტიტუტების მიმართაც კი. თუმცა, საქართველოში ამ მხრივ, განსაკუთრებული მდგომარეობა არც ყოფილა. სამოქალაქო საზოგადოების ინსტიტუტებს ნაკლებად იცნობდა ფართო საზოგადოებრიობა. პოლიტიკურ ცნობიერებაში სამოქალაქო საზოგადოების სეგმენტების მუშაობა მითოლოგიზებული იყო. ერთადერთი ინსტიტუტი, რომელიც საქართველოში ნდობის მაღალ ხარისხს ინარჩუნებს, არის ეკლესია. ეკლესიის მიმართ ნდობის მაღალი ხარისხი განპირობებულია რელიგიური ნაციონალიზმით, რომელზეც წლან ვსაუბრობდი.

ერთ-ერთი საკითხი, რომელიც განწყობებში იკვეთება და რომელიც ასევე ხდება შეფასების საგანი, არის პლურალიზმი. რამდენად არის დაცული იგი საქართველოში, როგორც ღირებულება? რა განწყობაა მის მიმართ? დღევანდელ პოლიტიკურ დისკურსებში, განსხვავებული აზრის მიუღებლობა, საქართველოში პლურალიზტური კულტურის უქონლობაზე მიუთითებს. ამის შედეგია ექსტრემიზმის მაღალი დონე, რაც ქართულ

პოლიტიკას ახასიათებს. ვაღიარებთ, რომ არსებობენ ძალები, რომლებიც აბსოლუტურ ჭეშმარიტებას ფლობენ და მათ ვემხრობით, გადის რაღაც პერიოდი, ჩვენი მოლოდინი არ მართლდება და მერე უცებ მთლიანად ვუპირისპირდებით ამ პოლიტიკურ ძალას. ამის მიზეზი არ არის საზოგადოება. ამის მიზეზია ის, თუ როგორ მუშაობს პოლიტიკური სისტემა, რომელიც თავად არის სოციალიზაციის გარემო. როდესაც პოლიტიკური სისტემა ჩაკეტილია საზოგადოებრივი მონაწილეობისთვის, თავისთავად, პოლიტიკური აქტივობის ფორმების თვალსაზრისით, იგი რადიკალური და ხშირად, ექსტრემისტული გზებითაც კი ვლინდება. ამ ჩაკეტილობის შედეგი იყო სწორედ ნოემბრის აქციები და მისი შემდგომი მოვლენები. პლურალიზმთან დაკავშირებით კიდევ ერთ მომენტს გამოვყოფდი – ცნობიერებაში მხარეები გამარჯვებულ და დაჩაგრულ ძალებად იყოფა. იქიდან გამომდინარე, რომ სისტემისგან საზოგადოება ვერ იღებს თავისი მოთხოვნების შესაბამისად დადებით შედეგებს, სიმპათიები ყოველთვის დაჩაგრულის მხარეს გადადის და ესეც პოლიტიკური აქტივობის ექსტრემისტული გამოვლინებაა.

რაც შეეხება მოლოდინებს, რომლებიც პოლიტიკური კულტურის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტია, რისი და როგორი მოლოდინი შეიძლება იკვეთებოდეს ქართულ საზოგადოებაში პოლიტიკური სისტემის მიმართ? რა ხედვები შეიძლება ყალიბდებოდეს მომავლის თვალსაზრისით იმ კრიზისის ფონზე, რომელიც ახლახანს განვითარდა და ჯერაც არ დასრულებულა რეალურად? ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანია და ჩვენი დისკუსიის სათაურშიც არის გამოტანილი ეს სიტყვები – „თავისუფლება და წესრიგი“, ამ ორ ცნებას შორის არის საკითხების გამაშუალებელი ფენა, რომელსაც შეიძლება ზოგადად, სამართლიანობა დავარქვათ. სისტემის მიმართ მოლოდინი უკვე ნოემბერში გამოიკვეთა. ხალხი სამართლიანობას მოითხოვდა. თავისუფლებასა და წესრიგს შორის ზღვარსაც სწორედ სამართლიანობის ცნება არეგულირებს. წესრიგი შეიძლება იყოს ნებისმიერი სახის, ამის გამოცდილება არსებობს. იდეალური წესრიგი სტალინური ტიპის რეჟიმის დროსაც შეიძლება იყოს და ისეთ სისტემაშიც, როგორიც არის აშშ-ში, სადაც სამართლიანობის განცდა უფრო მაღალია, ვიდრე ეს საბჭოთა კავშირში, სტალინის პერიოდში იყო. ამიტომ სამართლიანობის გაგების გარეშე წესრიგის დამკვიდრება აბსოლუტურად გამორიცხულია. ეს დასავლური მიგნებაა და აღმოსავლეთს არ ეკუთვნის. რეალურად კანონმორჩილება და პოლიტიკური სისტემის მიმართ დადებითი დამოკიდებულება, როგორც ლეგიტიმური ფორმის აღიარება, სამართლიანობის განცდას ეფუძნება. წინა პერიოდისგან განსხვავებით საქართველოში დღეს სწორედ სამართლიანობაზე კეთდება აქცენტი. სამწუხაროდ, სამართლიანობის მოთხოვნამ დააზარალა დემოკრატიის იმიჯი საქართველოში და დააზარალა დასავლეთის, როგორც დემოკრატიის უზრუნველმყოფელი ფაქტორის სახე. თუ გავიხსენებთ მთელ იმ აქციებს, რომლებიც იმართებოდა არჩევნების შემდეგ, აპელირება როგორც გამაშუალებელ ძალაზე, დასავლეთის მიმართ ხდებოდა. საზოგადოება დასავლეთისგან ელოდა ჩარევას დემოკრატიული თამაშის წესების დასაცავად. აქ ჩვენ ისეთ პრობლემას ვუკავშირდებით, როგორიც არის საკუთარი სახელმწიფოებრიობის განცდა. საზოგადოებას ნაკლებად აქვს გაცნობიერებული ის, რომ გარედან თამაშის წესები არ მკვიდრდება, შესაძლებელია მხოლოდ გავლენის მოხდენა. დასავლეთის სახე, რომელიც გაიდევალებული იყო ქართულ საზოგადოებაში, შესაძლოა, ნელ-ნელა რაციონალურ ჩარჩოებშიც მოექცეს, თუმცა არის საფრთხე, რომ ისევ მოხდეს მითოლოგიზაცია და გაიდევლებიდან საპირისპირო მხარეს - სტიგმატიზაციასა და დემოკრატიული ღირებულებების დისკრედიტაციაში გადავეშვათ. ეს, თავისთავად, გავივდება, თუკი რელიგიური ნაციონალიზმის დისკურსი საქართველოში დომინანტური დისკურსის სახეს მიიღებს.

დათო პაიჭაძე – დიდი მადლობა, მაღხაზ. ახლა ია ანთაძეს მოვუსმინოთ.

ია ანთაძე – დავიწყებ იმით, რომ მე პოლიტოლოგი არ გახლავართ და საკმაოდ სუბიექტური წარმოდგენები მაქვს პოლიტიკური კულტურის შესახებ. ამიტომ, ჩემთვის

ადვილი იყო, დავთანხმებულიყავი, რომ ამ ჩემთვის საკმაოდ ბუნდოვან თემაზე მესაუბრა იმ ადამიანებთან, რომლებსაც უდიდეს პატივს ვცემ. ამიტომ, ჩემთვის დიდი პატივი იქნება, მოვისმინო თქვენი აზრი პოლიტიკური კულტურის შესახებ.

მე, ჩემი მხრიდან, საყრდენ წერტილად შევარჩიე მიმდინარე პოლიტიკური მომენტი, რომელიც, ვფიქრობ, საეტაპოა სწორედ პოლიტიკური კულტურის თვალსაზრისით. პირობითად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ეს მომენტი დაიწყო 2007 წლის ორ ნოემბერს და, ალბათ, საპარლამენტო არჩევნებით დასრულდება. ამ ეტაპისათვის რა არის დამახასიათებელი ისეთი, რაც პოლიტიკური კულტურის თვისებრივ ცვლილებაზე საუბრის საფუძველს გვაძლევს?

ვფიქრობ, ეს არის დაპირისპირებულ ძალთა მეტ-ნაკლები წონასწორობა, რაც საქართველოში მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესს, როგორც წესი, არ ახასიათებდა. ამ წონასწორობის გულისგულში არის საზოგადოება, რომელსაც, ერთი მხრივ, აღარ უნდა ძველებურად ცხოვრება, მაგრამ, მეორე მხრივ, არც რადიკალური დაპირისპირების მომხრეა. დიახ, მიმდინარე პოლიტიკურ მომენტს ახასიათებს ხალხმრავალი მიტინგები, საპროტესტო სულისკვეთება, პერიოდულად დიალოგის შეწყვეტა ხელისუფლებასა და ოპოზიციას შორის. მაგრამ სწორედ ეს ადამიანები, რომლებიც თავს იყრიან საპროტესტო მიტინგებზე, ქმნიან პოლიტიკურ კალაპოტს როგორც ხელისუფლებისთვის, ისე – ოპოზიციისთვის.

ჩვენ, ალბათ, ვთანხმდებით, რომ საზოგადოების პროტესტმა აიძულა პრეზიდენტი მიხეილ სააკაშვილი, ვადამდელი არჩევნები დაენიშნა. ამ არჩევნებზე, პირველად საქართველოს უახლეს ისტორიაში, გაჩნდა რეალური საპრეზიდენტო ალტერნატივა; პირველად არჩევნების წინ არ იყო ცნობილი, ვინ გახდებოდა გამარჯვებული; და ის ფაქტი, რომ ცენტრალური საარჩევნო კომისიის მონაცემებით მიხეილ სააკაშვილმა ორჯერ მეტი ხმა მიიღო, ვიდრე მეორე ადგილზე გასულმა ლევან გაჩეჩილაძემ, ჯერ კიდევ არ ნიშნავს იმას, რომ პრეზიდენტს და მის პარტიას ორჯერ მეტი მომხრე ჰყავს, ვიდრე ოპოზიციას. სინამდვილეში, მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესს ახასიათებს ორიენტაცია დიალოგზე, რადგან ძალთა რეალური ბალანსი ხელისუფლებასაც და ოპოზიციასაც აიძულებს, ერთმანეთთან სალაპარაკო ენა მოძებნონ.

საზოგადოება დღეს პოლიტიკური პროცესის მთავარი მოკარნახეა. საზოგადოებრივი დაკვეთის საფუძველზე ოპოზიციის მნიშვნელოვანი ნაწილი იძულებული გახდა, გაერთიანებულიყო, და ერთიან საპრეზიდენტო კანდიდატზე შეთანხმებულიყო. დღესაც, როდესაც ოპოზიცია საპარლამენტო არჩევნებს საპრეზიდენტო არჩევნების მეორე ტურად განიხილავს, საზოგადოება ისევ ითხოვს ერთიანობას და არჩევნებზე ერთიანი სიით გასვლას. შედარებით ძლიერი და რეიტინგული პარტიები იძულებულნი არიან, საზოგადოებრივ აზრს ანგარიში გაუწიონ, საკუთარი ამბიციები გვერდზე გადადონ და ისეთი ადამიანები შეიყვანონ პარლამენტში საკუთარი ხმებით, რომლებიც, დამოუკიდებლად, 5%-იან ბარიერს ვერ გადალახავდნენ. გადაწყვეტილებების მიღება არა საკუთარი ამბიციების კარნახით, არამედ, პოლიტიკური მიზანშეწონილობის პრინციპით, მიმდინარე პოლიტიკური მომენტის ერთ-ერთი ძირითადი მახასიათებელია.

თავის მხრივ, პრეზიდენტიც იძულებულია, ხალხის აზრს ანგარიში გაუწიოს. მისი მხრიდან დაშვებული შეცდომების აღიარება, სახალხო დამცველის ოფისში სტუმრობა¹ და სოზარ სუბარისთვის ინსტიტუციური თანამშრომლობის შეთავაზება, მთავრობის წევრების თუნდაც ერთი ნაწილის შერჩევა პროფესიული ნიშნით და პარტიული სიის დაკომპლექტება უპარტიო ადამიანებით – ეს სწორედ ის კალაპოტია, რომელშიც პრეზიდენტი მოძრაობს არა საკუთარი გემოვნების შესაბამისად, არამედ, საზოგადოებრივი აზრის ზეწოლით.

¹ 2008 წლის 5 იანვრის საპრეზიდენტო არჩევნების შემდეგ (14.01.2008) საქართველოს სახალხო დამცველმა სოზარ სუბარმა ღია წერილით მიმართა მიხეილ სააკაშვილს. 15 იანვარს მიხეილ სააკაშვილი სახალხო დამცველს ესტუმრა სასაუბროდ.

ესე იგი, საზოგადოებრივი დაკვეთა დღეს გადამწყვეტი მნიშვნელობის მქონე ფაქტორია როგორც ხელისუფლებისთვის, ასევე ოპოზიციისთვის. საზოგადოება ქმნის ერთიან კალაპოტს, რომელშიც ყველა პოლიტიკური ძალა მოძრაობს. ამიტომ, მიმდინარე პოლიტიკური მომენტის გარდაუვალი ატრიბუტია დიალოგი ერთიან კალაპოტში მოქცეულ ხელისუფლებასა და ოპოზიციას შორის. ამ პროცესს ახასიათებს თვისებრივად ახალი პოლიტიკური კულტურა, რის გამოც პროცესი ხარვეზებით, ჩავარდნებით, რთულად მიმდინარეობს, მაგრამ უალტერნატივოა მანამ, სანამ რომელიმე მხარე – ხელისუფლება ან ოპოზიცია – საზოგადოების მიერ მონიშნულ კალაპოტს ძალის გამოყენებით არ დაარღვევს და ჯებირებს არ გადავა. სწორედ ასეთ ძალადობად შეიძლება განვიხილოთ საპარლამენტო არჩევნები, თუ ეს არჩევნები გაყალბდება. ამიტომ, მე ვფიქრობ, სწორედ არჩევნებამდე დარჩენილ დროში უნდა მოხდეს ცვლილებები, რომლებიც საზოგადოებას მისცემს გარანტიებს, რომ საპარლამენტო არჩევნებიც ჩაჯდება, მოთავსდება მის მიერ ჩამოყალიბებულ კალაპოტში. ამ თვალსაზრისით, გადამწყვეტ ფაქტორებად მიმაჩნია საარჩევნო კანონმდებლობისა და საარჩევნო ადმინისტრაციის მაქსიმალურად გაკეთილშობილება და, რა თქმა უნდა, საზოგადოებრივი მაუწყებლობის გათავისუფლება ცენზურისგან.

ძალიან გულახდილად გეტყვით, რომ გასული კვირის სამშაბათს მივიღე გადაწყვეტილება, ჩავერთო პროცესში და კენჭი ვიყარო საზოგადოებრივი მაუწყებლის გენერალური დირექტორის პოსტზე გამოცხადებულ კონკურსში. აქვე მინდა, ბოდიში მოგიხადოთ ყველას იმის გამო, რომ ორი კვირის განმავლობაში დაბეჯითებით უარს ვამბობდი ამ კონკურსში მონაწილეობაზე და შემდეგ შევცვალე გადაწყვეტილება. მაგრამ ახალი გადაწყვეტილება მივიღე იმის შემდეგ, რაც შევიტყვე, რომ ძალიან მცირე იყო რესურსი ხელისუფლებისა და ოპოზიციის შესათანხმებლად ამ საკითხზე და ჩემი თანხმობა იქნებოდა დამატებითი შანსი საკითხის გადასაწყვეტად. ალბათ, კონკურსში მონაწილეობას მივიღებ იმ შემთხვევაში, თუ პროცესში ჩართული ყველა მხარე მზად იქნება, მომანდოს ეს ძალიან რთული და საპატიო პოსტი. არიან ჩემი კოლეგები, რომლებსაც მე თვითონ დიდი სიამოვნებით დაუჭერ მხარს გენერალური დირექტორის პოსტზე და ასევე დიდი სიამოვნებით ვიმუშავებ მათთან ერთად ამ ტელევიზიაში. ვიცი, ზოგს არ მოსწონს, გენერალური დირექტორის პოსტი პოლიტიკური შეთანხმების საგნად რომ იქცა. მაგრამ მე მგონია, რომ ეს ძალიან მისაღებია, რადგან ის ადამიანი, რომელსაც სამეურვეო საბჭო აირჩევს, უნდა სარგებლობდეს არა მხოლოდ ამ ცხრა ადამიანის ნდობით – ჩვენ უკვე ვნახეთ, რომ ეს საკმარისი არ არის – არამედ, უნდა სარგებლობდეს ნდობით როგორც ხელისუფლების, ისე ოპოზიციის მხრიდან. ჯერ ერთი, ტელევიზიის ამა თუ იმ სახის ცენზურისგან გათავისუფლება შეუძლია მხოლოდ იმ ადამიანს, რომელიც პროცესში ჩართული ყველა მხარის ნდობით სარგებლობს. მეორეც, ვერც ერთი მხარე ვერ გაბედავს, მხარი დაუჭიროს იმ კანდიდატს, რომელსაც არ ენდობა საზოგადოება. სწორედ საზოგადოების ნდობა უნდა იყოს და იქნება კიდევ გადამწყვეტი ფაქტორი როგორც ცენტრალური საარჩევნო კომისიის თავმჯდომარის დანიშვნის, ისე ტელევიზიის ხელმძღვანელის არჩევის დროს. თუ არჩევნებამდე დარჩენილ რამდენიმე თვეს ჩვენი ქვეყანა გაივლის სწორად – დიალოგის, შეთანხმების გზით – და ჩვენ ყველა ერთად შევექმნით პატიოსანი, გაუყალბებელი არჩევნების ჩატარების წინაპირობებს, დარწმუნებით შემიძლია ვთქვა, რომ საპარლამენტო არჩევნების შემდეგ, სწორედ პოლიტიკური კულტურის თვალსაზრისით, საქართველოს სახელმწიფო გადავა განვითარების თვისებრივად ახალ – კიდევ უფრო მაღალ – საფეხურზე.

დათო პაიჭაძე – დიდი მადლობა. მოვუსმინოთ ემზარ ჯგერენაიას და შემდეგ უკვე დისკუსიას გახსნილად გამოვაცხადებთ.

ემზარ ჯგერენაია – მოგესალმებით. ერთი ამბავი მინდა მოგიტხროთ. ამასწინათ ავად გავხდი და ექიმი გამოვიძახე. უნდა გენახათ ოჯახის ექიმის გაცხებული სახე, როდესაც

ვარკეთილში, ოთახნახევრიან, გაურემონტებელ ბინაში აღმოჩნდა. არაფრით უნდოდა იმის დაჯერება, რომ მე ამ ბინაში ვცხოვრობ. რადგან ზოგჯერ ტელევიზორში მხედავენ, საზოგადოებას ჰგონია, რომ აუცილებლად ფალიაშვილის ქუჩაზე უნდა ვცხოვრობდე და ცოტათი კორუმპირებულიც უნდა ვიყო. რას იზამ, ასეთია ჩვენი საზოგადოების მოლოდინი.

დღევანდელი მოხსენების რამდენიმე ვარიანტი მაქვს მოფიქრებული. პირველი, რაც ვიფიქრე, მინდოდა თქვენთვის მეთხოვა, ერთად მიგვეგო პატივი უდანაშაულოდ „მოკვდინებული“ და „ჯეო-ბარიდან“ გაგდებული პაკოსთვის². სიტყვა „მოკვდინებული“, რა თქმა უნდა, მეტაფორული მნიშვნელობით უნდა ვიხმაროთ და არა პირდაპირი. როგორც შემდეგ გაირკვა, ეს ბიჭი იქიდან საზოგადოების, ეკლესიისა და პრეზიდენტის ერთობლივი ჩარევით გააძევეს. ყველანი ერთგულნი აღმოჩნდნენ ამ საქმეში. საბოლოოდ, ალბათ პაკო უარყოფდა საკუთარ ორიენტაციას და ხატზეც დაიფიცებდა, რომ მისი მხრიდან ეს მხოლოდ უწყინარი ხუმრობა იყო. ვინ იცის, იქნებ ეს მართლაც ასეა და ჩვენ მხოლოდ მოგვეჩვენა.

ახლა დავუბრუნდები ჩვენს დღევანდელ თემას. პოლიტიკურ კულტურაზე ვსაუბრობთ. რას გულისხმობს ეს ცნება? ჩემი აზრით, პოლიტიკურ კულტურაზე იქ შეიძლება საუბარი, სადაც დაძაბულობის მოხსნა შეუძლიათ სოციალურ ინსტიტუტებს, ან საერთოდ, ინსტიტუტებს, ანუ, სადაც ინსტიტუტებს აქვთ კონფლიქტების შთანთქმის/აბსორბაციის უნარი. საზოგადოებისა და სახელმწიფოს სტაბილურობა, ბევრად არის დამოკიდებული მოქნილი ინსტიტუტების არსებობაზე, რომელსაც კონფლიქტების მოხსნა შეუძლია. დღეს ამ დარბაზში რომ ვიკითხოთ, გაყალბდა თუ არა არჩევნები, თითქმის ყველა იტყვის, რომ გაყალბდა. შესაძლოა, ვინმემ თქვას, რომ არ გაყალბებულა. მაგრამ საიდან ვიცით ან ერთი, ან მეორე? პრობლემა ის არის, რომ ადამიანები სოციალურ ინსტიტუტებს არ ენდობიან. ამასწინათ ნოდარ ლადარიასთან ვიყავი გადაცემაში “ლამის საუბრები” და მკითხა, თუ რა უფრო კარგად აღწერს ჩვენს საზოგადოებას, ეთნოგრაფია თუ სოციოლოგია. ეს ძალიან ჭკვიანურად და ემპაკურად დასმული შეკითხვა იყო. რა მკითხა მე ამ ადამიანმა? – არის თუ არა ჩვენი საზოგადოება მოდერნული, რომელსაც, როგორც წესი, შეისწავლიან სოციოლოგები, თუ არის ტრადიციული, რომელიც ეთნოგრაფების შესწავლის ობიექტია? შევეცადე ბუნდოვანი პასუხი გამეცა, რადგან მაინცდამაინც დიდი გამბედაობით არ გამოვიჩრევი. ვთქვი, რომ სოციოლოგიის ობიექტია. უფრო სწორი იქნებოდა, თუ ვიტყვოდი, რომ ჩვენი საზოგადოების ზოგიერთი სოციალური ფენის აღსაწერად სოციოლოგია, ზოგის კი, ეთნოგრაფია უფრო უპრიანი იქნებოდა. ეს კითხვა პოლიტიკურ სისტემაში რომ გადავიტანოთ და საკითხი ასე დავაყენოთ, რა უფრო კარგად შეისწავლის ჩვენს პოლიტიკურ სისტემას, ეთნოგრაფია თუ სოციოლოგია, ამაზე პასუხი არ მაქვს. მაგრამ ასეთი კითხვა შეიძლება გაჩნდეს. არის თუ არა ის სოციოლოგიის შესწავლის ობიექტი, თუ ის ისეთივე ეთნოგრაფიული ობიექტია, როგორც რომელიმე კუნძულის მკვიდრთა ცხოვრება, რომელიც ფრეზერმა ან ტაილორმა შეიძლება აღწერონ?

წესრიგი და თავისუფლება – რას ვგულისხმობ მე ამ ცნებებში. საერთოდ, სოციოლოგიაც და ეთნოგრაფიაც, ისეთი მეცნიერებებია, რომლებიც მაინცდამაინც დიდად არ

² პაკო ტაბატაძე მონაწილეობდა რუსთავი-2-ის რეალურ შოუში „ბარი-4“. შოუ 2007 წლის 13 ოქტომბერს დაიწყო პირდაპირ ეთერში. შოუს მსვლელობის დროს პაკომ ღიად განაცხადა მისი ჰომოსექსუალობის შესახებ. მეორე დღით შოუს საპროდიუსერო ჯგუფმა აუწყა მას, რომ შოუ უნდა დაეტოვებინა. ამ ფაქტზე კომენტარი რუსთავი-2-ის დირექტორმა კობა დავარაშვილმა გააკეთა და აღნიშნა, რომ რუსთავი-2-ისთვის საზოგადოებრივი მორალი კომერციულ დაინტერესებაზე მეტად მნიშვნელოვანი იყო. რამდენიმე დღეში კ. დავარაშვილმა ტელევიზიის დირექტორის პოსტი დატოვა. რუსთავი-2-ის თანამშრომლები და ზოგიერთი მედია-საშუალება ავრცელებდა ინფორმაციას, რომ პაკოს შოუდან გაგდება უკავშირდებოდა პატრიარქის მიერ პრეზიდენტთან განხორციელებულ სატელეფონო ზარს, რომელსაც მაშინვე მოჰყვა პრეზიდენტის გამოხმაურება. თავად მონაწილე აცხადებს, რომ იგი სწორედ იმ პირობით აიყვანეს შოუში, რომ მას ღიად გაეცხადებინა საკუთარი სექსუალური ორიენტაციის შესახებ. წყარო: Georgia: TV Show Reveals Country's Changing Mores/ By Salome Asatiani/ <http://www.rferl.org/featuresarticle/2007/10/8d13efe1-2b1d-4a6a-920d-476761394ab8.html>

მეგობრობენ ისტორიასთან. ჩვენი პრობლემა კი, მაინც მგონია, რომ ისტორიული პრობლემაა. მალხაზ სალდაძეს მსურს მივმართო, მისი გამოსვლა ძალიან კომპეტენტური იყო და დასავლური პოლიტოლოგიიდან და სოციოლოგიიდან აღებული ცნებებით გაჯერებული. ეს იყო სწორი და ბუნებრივი მიდგომა. მაგრამ როდესაც ახალ დროში, ან სულაც, რეფორმაციის, მარტინ ლუთერის შემდეგ ევროპული აზრი იწყებს იმაზე ფიქრს, თუ როგორ უნდა მოეწყოს საზოგადოება, რას ნიშნავს სახელმწიფო, ვინ არის მოქალაქე, რა უფლებები აქვთ ადამიანებს, როგორია პოლიტიკური სისტემა ან როგორი უნდა იყოს ის და ა.შ. საქართველოში ამ დროს ქართველი პოეტები სხედან და წერენ თავიანთ პოეტურ შედეგებს. ლიტერატურას არავინ უარყოფს, ეს ძალიან დიდი კულტურაა, მაგრამ ის, რასაც ჰქვია სოციალურ წესრიგსა და სახელმწიფოსა და საზოგადოების მოწყობაზე რეფლექსია, პოლიტიკური სისტემების შესახებ მსჯელობა, ანუ როგორც დღეს ვამბობთ – დისკურსი, ჩვენს კულტურას ან საერთოდ არ აქვს ან ლიტერატურული ფორმითაა მოწოდებული. ამის გამო ვიტანჯებით და ვთამაშობთ დასავლეთს, მაგრამ სინამდვილეში რა არის დასავლეთის ბუნება, როგორ არის მოწყობილი დასავლეთის სოციალური და პოლიტიკური ყოფა ჩვენთვის სრულებით გაუგებარია. ამიტომ, უმთავრესად, მაინც იმ ბარბაროსებივით ვიქცევით, ევროპული კოსტუმით რომ შემოსეს, მაგრამ მენტალიტეტის თვალსაზრისით, მაინც იქ ვართ, სადაც დიდი ხნის წინ ვიყავით. შესაბამისად, ჩვენს კულტურას არ აქვს “საცეცები” დასავლურ პოლიტიკურ სისტემასთან დასაკავშირებლად, და დღეს არსებული პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური სტრუქტურები “ხელით გაკეთებულს” უფრო ჰგავს, ვიდრე ჩვენი საზოგადოების ისტორიული განვითარების ბუნებრივ პროდუქტს – ნაციონალურ “ბრენდს”.

ერთი რაღაც მახსენდება: 2002 წელია. ზაზა შათირიშვილთან ერთად თბილისობაზე ვარ, ძველი ქართული ტიპის, უწესრიგო, ჭუჭყიან თბილისობაზე - სუფრებით ქალაქის ცენტრში, „ივერიის“ წინ. მაშინ ვთქვით, რომ ეს ბოლო ასეთი თბილისობა იყო და რომ მალე მოხდებოდა მისი “ევროპეიზაცია.” რაც მართლაც მოხდა. პრობლემა ის არის, რომ ერთი მხრივ, არსებობს ძველი კულტურა, და მეორე მხრივ, არსებობს ახალი ფენომენი ქართული სახელმწიფოს სახით. მე მეჩვენება, რომ არსებობს კოლიზია ამ ძველ კულტურასა და ახალ წარმონაქმნს შორის, რომელსაც სახელმწიფო ჰქვია. ჩვენ შეგვიძლია ვილაპარაკოთ დასავლურ ცნებებზე, გამოვიყენოთ სხვადასხვა თეორია, მაგრამ რაციონალიზაციის გამოცდილება არ გვაქვს. რატომ? – პირველ რიგში იმიტომ, რომ რეფორმაცია არ გავგივლია. ჩვენ გამოვტოვეთ ჰიპების მოძრაობა, ევროპული დაპირისპირება მამების კულტურასთან და ბევრი სხვა რამ. ჩვენ შინაგანი, ინტელექტუალური მუშაობა არ ჩაგვიტარებია ტოლერანტობაზე სასაუბროდ. სად ლაპარაკობენ ტოლერანტობაზე? – ლუთერის შემდეგ, როდესაც კათოლიკური ეკლესიის ერთიანი სხეული დაიშალა, ევროპული საზოგადოება დაიყო მრავალ ერთმანეთთან მოქიშპე რელიგიურ თემად, როდესაც მოქალაქეებმა რელიგიური განსხვავების გამო ერთმანეთი დაზოცეს, დაიწყო კონტრეფორმაცია და ა.შ. მხოლოდ ამ გამოცდილების წიაღში იბადება ტოლერანტობის ცნება. ჩვენ დღეს ვლაპარაკობთ ტოლერანტობაზე და ამით ჩვენ ვიმეორებთ ევროპის ისტორიას ისტორიული გამოცდილების გარეშე.

წესრიგისადმი ნდობა არსებობს იქ, სადაც ადამიანები წესრიგისათვის მუშაობენ, როდესაც წესრიგი გაიგება, როგორც საკუთარი კულტურის შინაგანი მუშაობის პროდუქტი, როგორც წესრიგის ქმნალობაში მოქალაქეების მონაწილეობის პროდუქტი. ჩვენთან, ტრადიციულად, წესრიგთან მიმართებაში ყოველთვის არსებობდა წინააღმდეგობა და ეს წინააღმდეგობა გაიგებოდა, როგორც თავისუფლება. იმიტომ, რომ ეს წესრიგი ჩვენ ისტორიაში დიდი ხნის მანძილზე გარედან იყო იმპორტირებული. ჩვენი წესრიგი იყო ან სპარსული, ან თურქული, რუსული და საბჭოთა წესრიგი. ამ “წესრიგებს” ჩვენ თავისუფლების ჩვენეულ გაგებას ვაგებდით. შესაბამისად, გვაქვს წინააღმდეგობა წესრიგის მიმართ, იმიტომ, რომ იგი ჩვენი ისტორიული აქტივობის ორგანული პროდუქტი არ არის. არის თუ არა წესრიგი, რომელიც დღეს გვაქვს, ჩვენს მიერ შექმნილი? საშუალო

სტატისტიკური ქართველი გეტყვით, რომ ის წესრიგი, რომელიც ჩვენ გვაქვს, უკიდურესად არაქართული მოვლენაა, რომ ეს არის საზიზღარი და არამართლმადიდებლური, რადგან გლობალიზაციის მიერ არის თავსმოხვეული, რომ უნდა არსებობდეს სიკვდილით დასჯა და ჰაშურების კანონები. ისტორიულად წესრიგის შინაგანად ფორმირებისთვის ქართველს მუშაობის ჩატარება არ დასცალდა. აქედანაა პრობლემები.

რაც შეეხება ია ანთადის მოსაზრებას, რომ საზოგადოება კარნახობს ხელისუფლებასაც და ოპოზიციასაც თავის მოთხოვნებს, ჩემი აზრით, ეს უფრო ჩვენი საზოგადოების განვითარების პერსპექტივაა. საზოგადოების შეკვეთა არის დიალოგზე, მაგრამ მთავარია, სად ჩატარდება ეს “დიალოგი”: ქუჩაში თუ პოლიტიკური სისტემის შიგნით. თუ მოხდება პრობლემის “ინსტიტუციონალური დამუშავება”, პოლიტიკურ სისტემას მიეცემა შემდგომი არსებობის საშუალება. ამიტომ, ვფიქრობ, რომ თანამედროვე ქართული საზოგადოების უმთავრესი გამოწვევა არის ინსტიტუციური კრიზისის დაძლევა, ანუ, ინსტიტუციებისადმი ნდობის ამაღლება.

ინტელექტუალურ წრეებში ყოველთვის დომინირებდა მოსაზრება, რომ არჩევნების შედეგების გარკვეული კორექცია აუცილებელია, იმიტომ, რომ ქართველი ხალხის ნებაზე მიშვება წარსულში და კომუნისტურ თუ ფსევდოკომუნისტურ ბნელში დაგვაბრუნებს. არ ვიცი. შესაძლოა ეს მართლაც ასე იყოს, მაგრამ ამგვარ კორექციას უფრო ცუდი შედეგი მოაქვს: წესრიგისადმი უნდობლობა.

დათო პაიჭაძე – დისკუსიას გახსნილად ვაცხადებ. მანამდე, მეც მინდა მოგახსენოთ ჩემი აზრი. შეკითხვაც მაქვს. იამ საზოგადოების ნდობაზე, ნდობის აუცილებლობაზე ისაუბრა, მაღხაზმა, პირიქით, სოციალური კაპიტალის არარსებობაზე.

ემზარ, თქვენ თქვით, რომ ქართველებს არ დასცალდათ იმ გზის გავლა, რომელიც გაიარა დასავლეთმა იმისთვის, რომ ჩამოყალიბებულიყო ისეთი სახით, როგორიც დღეს აქვს. ამის შესახებ ხომ არის დაგროვილი ცოდნა და გამოცდილება, ხომ არსებობს ლიტერატურა, რომელიც ირეკლავს ამ გზას, ნუთუ ამ ცოდნის გაზიარებას და ათვისებას ის დრო სჭირდება, რაც მის დაგროვებას დასჭირდა?

ემზარ ჯგერენია – თუკი ქართველები ადამიანები ვართ, ეს იმას ნიშნავს, რომ სხვა ადამიანური გამოცდილების ათვისება შეგვიძლია. შეიძლება რაღაც დაისწავლო, მაგრამ პრობლემა ის არის, რომ ამას, ეტყობა, მაინც სჭირდება დიდი დრო. ნაცია ყალიბდება დიდი სისხლით, სამოქალაქო ომებით - გაიხსენეთ საფრანგეთის რევოლუცია. დემოკრატიის მიმართ ნუ გექნებათ განსაკუთრებული მოლოდინი. დემოკრატია ეს არის ტანჯვა, ბრძოლა, ეს ტრიალი, მაიას სამყაროა, მდინარე რომელშიაც ორჯერ ვერ შეხვალ. და ყოველთვის ასე იქნება, სანამ იქნება დემოკრატია.

დათო პაიჭაძე – ია, როდესაც საუბრობთ იმაზე, რომ პოლიტიკური კონსენსუსია საჭირო საზოგადოებრივი მაუწყებლობის სამეურვეო საბჭოს და შემდეგ გენერალური დირექტორის შესარჩევად, თუკი ეს ხალხი მხოლოდ პოლიტიკური სუბიექტების მიერ და არა ფართო საზოგადოების მიერ შეირჩევა, ხომ არ ფიქრობთ, რომ ასეთ პირობებში, შესაძლოა, როგორც დირექტორი, ასევე სამეურვეო საბჭო, რომელიმე პოლიტიკური კლანის მძევალი აღმოჩნდეს?

ჩვენ აქ არჩევნები და კანდიდატები ვახსენეთ. დღეს უნივერსიტეტში საარჩევნო გეოგრაფიასთან დაკავშირებული ერთი ძალიან საინტერესო კვლევის პრეზენტაციას დავესწარი. კვლევის ავტორებმა კანდიდატები ორ ჯგუფად დაყვეს. იამ თქვა, რომ ეს კონკურენტუნარიანი არჩევნები იყო და რეალურად არსებობდა ოპონენტი. ამ კვლევის მიხედვით, ერთ ჯგუფში იყვნენ კანდიდატები, რომლებიც სოციალურ დღის წესრიგს წარმოუდგენდნენ მოქალაქეებს, სოციალური პრობლემების გადაჭრაზე იყვნენ ორიენტირებულნი, მეორენი – უმთავრესად პოლიტიკურ ცვლილებებსა და ადამიანის

უფლებებზე საუბრობდნენ. პირველ ჯგუფში მოექცნენ ბადრი პატარკაციშვილი, შალვა ნათელაშვილი და მიხეილ სააკაშვილი, მეორეში – დავით გამყრელიძე და ლევან გაჩეჩილაძე. პოლიტიკური კულტურა იმ მანასიათებლითაც წარმოჩნდება ჩვენს წინაშე, თუ რას ანიჭებს ამომრჩეველი მეტ მნიშვნელობას - პოლიტიკოსების სოციალურ პრობლემებზე თუ პოლიტიკურ ცვლილებებსა და ადამიანის უფლებებზე ორიენტირებას. კვლევაში გეოგრაფია რეგიონების მიხედვით გამოისახებოდა. ძალიან საინტერესო დასკვნა იყო იმის შესახებ, რომ რეგიონებში, სადაც მოჰყავთ ციტრუსები, ყურძენი და სადაც ისხმება ბორჯომი, სააკაშვილმა მარცხი განიცადა; რეგიონებში კი, სადაც მოდის ხილ-ბოსტნეული და მარცვლოვანი კულტურები, მეტ ხმას აგროვებს. ეს ნახევრად ზემოქმედებით იყო ნათქვამი, მაგრამ მაინც საინტერესოა.

მე მაქვს განცდა, რომ ვერ გადავჭერთ, თუმცა კი რამდენადმე მიუვახლოვდით პოლიტიკური კულტურის, როგორც ცნების, შინაარსის გაგებას. დისკუსია გახსნილია, შეგიძლიათ დასვით შეკითხვები.

დავით არაბიძე, მასწავლებელთა თავისუფალი პროფკავშირის თავმჯდომარე – ბ-ნო მალხაზ, რა სოციალურ, კლასობრივ, იდეოლოგიურ და სტრატეგიულ განსხვავებას ხედავთ იმ ორ კანდიდატს შორის, რომლებმაც ცენტრალური საარჩევნო კომისიის მონაცემებით 53 და 26 პროცენტი აიღეს?

ქ-ნო ია, საზოგადოებრივი მაუწყებელი დღეს დაკეტილია ისეთი პრინციპებისთვის, როგორიც არის სოციალური დემოკრატია. იქ არ არის საუბარი შრომის უფლებაზე, შრომის ტექნიკურ, სამართლებრივ, ეკოლოგიურ უსაფრთხოებაზე. როგორ ფიქრობთ, სამეურვეო საბჭოს შეცვლის შემდეგაც ასე გაგრძელდება?

და ბ-ნ ემზართანაც მაქვს შეკითხვა – არის თუ არა ლიბერალური დემოკრატიის ზეობა გუანტანამო და ის, რაც დღეს ხდება ავღანეთში?

ემზარ ჯგერენაია – თქვენ ფიქრობთ, რომ ლიბერალური დემოკრატიის ისეთი მომხრე ვარ, რომ თავს მოვიკლავ მის გამო? არის ერთი საფლავი ვაკის სასაფლაოზე. საფლავის ქვაზე დაბადებისა და გარდაცვალების თარიღი აწერია: 1935 - 1985. ზაზა შათირიშვილის თქმით, ეს ადამიანი ბედნიერი იყო. იმიტომ, რომ მეორე მსოფლიო ომში არ წაუყვანიათ და ის საშინელებები არ უნახავს. 37 წელიც ასცდა მას. 1985 წელს დაიწყო „პერესტროიკა“, შესაბამისად, არც საბჭოთა კავშირის დანგრევას მოსწრებია. თუ ეს ადამიანი კომუნისტი იყო, მოკვდა იმ რწმენით, რომ კომუნიზმი კარგია; თუ დისიდენტი იყო, იმ რწმენით გარდაიცვალა, რომ დასავლეთია კარგი და სადღაც მაინც არის სიკეთე. თანამედროვე სამყარო ასეთია. ასეთია დემოკრატია, ეს არის მუდმივი პროცესი. გავიმეორებ ადრე ჩემს მიერ ნათქვამ ფრაზას – დემოკრატია წელიწადის დროსავით ჩვენი ჩარევის გარეშე არ დადგება. ის თავისთავად არასოდეს დადგება. მას სჭირდება ძალისხმევა, ამ პროცესს თან ახლავს შეცდომებიც. ნუ ელოდებით სამოთხეს. ლიბერალური დემოკრატია არ არის სამოთხე, და ის საერთოდაც აქ დედამიწაზე არ არის და ჩვენ მეტი რეალიზმი გვჭირდება.

მალხაზ სალდაძე – სოციალურ-კლასობრივ ჩარჩოებში ცოტა რთული ასახსნელი იქნება თქვენი შეკითხვა. რომ შევხედოთ, თუ როგორ გადანაწილდა თბილისში ხმები სააკაშვილსა და გაჩეჩილაძეს შორის, დიდ სხვაობას ვერ დაინახავთ, იმიტომ რომ სააკაშვილმა არა მარტო ვაკეში, არამედ, იმ რაიონებშიც წააგო, რომლის მოსახლეობაც ნაკლები სოციალური სტატუსით სარგებლობს. ამ ნიშნულით გამიჯვნა ჭეშმარიტ სურათს ვერ მოგვცემს. რაც შეეხება იდეოლოგიურს, ერთი საინტერესო დაკვირვება შემიძლია შემოგთავაზოთ. ჯერ კიდევ 2003 წლიდან ნაციონალურ მოძრაობას რეალურად, ყველა იდეოლოგიური ნიშა ჰქონდა შევსებული. მასში იყო ნაციონალური კომპონენტიც, სოციალისტურიც, მემარჯვენეც და ა.შ. როდესაც წინასაარჩევნო პერიოდში კანდიდატებმა თავიანთი პროგრამები წარმოადგინეს, შეიძლება ითქვას, რომ მათ შორის განსხვავება არც

ყოფილა. თითქმის ყველა კანდიდატი ერთსა და იმავეს სთავაზობდა ამომრჩეველს. თუმცა, ლევან გაჩეჩილაძის პროგრამასა და მის მხარდამჭერთა რიტორიკაში სოციალური საკითხები ნაკლებად იყო წამოჭრილი, ისევე, როგორც ნაკლებად იყო საუბარი ამ თემებზე ნოემბრის აქციებში. შეიძლება ითქვას, რომ სოციალური თემატიკა პრიორიტეტული არ ყოფილა. საზოგადოება წინ სამართლიანობის საკითხს აყენებდა. არჩევნების შემდგომ რიტორიკაში უფრო წამოვიდა წინ სოციალური საკითხები.

აქვე უნდა ითქვას, რომ ოპოზიცია ანტისისტემური იყო და დღემდე ასეთია, იმიტომ რომ მთელი ოპოზიციური სპექტრი გაერთიანებულია იმ იდეის ირგვლივ, რომ არსებული სისტემა არ არის სწორი. ეს ოპოზიციის ანტისისტემურობაზე მიუთითებს. ოპოზიციის მთავარი განმასხვავებელიც ეს იყო, დანარჩენ საკითხებში განსხვავებას ოპოზიციას და ხელისუფლებას შორის ვერ ნახავთ.

დათო პაიჭაძე – ემზარმა თქვა, რომ პოლიტიკური კულტურა არის იქ, სადაც დაძაბულობის მოხსნა ინსტიტუტებს შეუძლიათ. კარგად მახსოვს, ირაკლი მელაშვილის დაახლოებით 17 წლის წინ გაკეთებული კომენტარი ამის შესახებ. მაშინ იგი უზენაესი საბჭოს წევრი იყო, 1991 წლის შემოდგომა იდგა, ხალხი უკვე გამოფენილი იყო ქუჩაში და არც ჩქარობდა სადმე შესვლას და იქ საუბარს. იმხანად ირაკლი მელაშვილი გარკვეულ ჯგუფთან ერთად დისტანცირდებოდა ზვიად გამსახურდიასგან და მაშინ მან ზუსტად ეს თქვა. მისი თქმით, დაძაბულობა მხოლოდ საპარლამენტო დარბაზში შეიძლებოდა მოხსნილიყო. ახლა ირაკლი მელაშვილი ეროვნული ფორუმის წევრია და სხვა პოლიტიკური ტაქტიკა აქვს.

ჰამლეტ ზუკაკიშვილი, „კავკასიური სახლი“ – თქვენ ნეოლიბერტანული და მემარცხენე იდეები ახსენეთ. დღევანდელი ხელისუფლება თითქოს ნეოლიბერტანულ იდეებს ატარებდა. ნუთუ ნეოლიბერტანიზმია, როდესაც პროკურატურაში დაიბარებენ და დაბარებული თავის ქონებას სახელმწიფოს ჩუქნის, ან საკუთრებას ართმევენ, უნგრევენ? ავიღოთ, თუნდაც, განათლების რეფორმა. რა მივიღეთ, არსებობს დღეს სკოლა? არის არბიტრაჟი? არის სასამართლო? იქნებ, ყველაფერი მართლაც თამაში იყო?

შორენა შავერდაშვილი, ჟურნალ „ცხელი შოკოლადის“ მთავარი რედაქტორი – რას ნიშნავს ხალხი? ჩვენ ვიცით, რაზეც დგას დემოკრატია. ეს არის სამოქალაქო საზოგადოება. არის დღეს ჩვენში სამოქალაქო საზოგადოება? შედგა იგი ჩვენთან? უამრავი კვლევა არსებობს იმის შესახებ, რომ საქართველოს მოქალაქეთა უმრავლესობა ქსენოფობიური და ვიწრონაციონალურია, ასევე მიგვაჩნია, რომ მართლმადიდებლობა პრივილეგიებული რელიგია უნდა იყოს. ანუ, მაშინ, როდესაც საზოგადოება არ არის ჩამოყალიბებული და სამოქალაქო საზოგადოების არსებობა კითხვის ნიშნის ქვეშ დგას, რამდენად ანგარიშგასაწევია დემოკრატიულ ინსტიტუტებსა და მათ გაძლიერებაზე საუბარი? რამდენად ყურადღებით უნდა ვუსმინოთ ხალხის მითითებებს?

გურამ სვიმონიშვილი, მოძრაობა „მდგრადი საქართველო“ – ერთი შეკითხვა ბ-ნ მალხაზთან მაქვს – თუ გიცდიათ, გაგეანალიზებინათ პოლიტიკური მდგომარეობა, დაწყებული, თუნდაც 1918-21 წლებიდან დღემდე, როგორი ვითარება იყო პოლიტიკური კულტურის თვალსაზრისით? ჩემი აზრით, პოლიტიკური კულტურა ურთიერთობის კულტურაა.

მალხაზ სალდაძე – პირველი შეკითხვა იმას ეხებოდა, ჯდება თუ არა ლიბერალიზმის ჩარჩოებში საქართველოში გატარებული რეფორმები. მე ვახსენე სიტყვა „დეკლარირებული“. რამდენად რეალური იყო, ეს კიდევ სხვა საკითხია. ისევე, როგორც დემოკრატიაზე საუბრისას არის ორი მიდგომა – დემოკრატია, როგორც სუბსტანცია და დემოკრატია,

როგორც აქტიდენცია. ეს ეხება იმას, რომ არის დასავლეთი, რომელსაც ჩვენ ვაღიარებთ, როგორც დემოკრატიის აკვანს და არსებობს დანარჩენი სამყარო, სადაც დემოკრატიის იმიტირება მაინც ხდება. პერუელ პოლიტოლოგს, ერნანდო დე სოტოს, ამავედროულად სამოქალაქო აქტივისტს, აქვს წიგნი: „რატომ არის კაპიტალიზმი დასავლეთში და არსად სხვაგან“. ჩვენ ლიბერტანელობას ვარქმევთ იმას, რაც საქართველოში ეკონომიკური რეფორმების თავლსაზრისით ხდებოდა. ლიბერტანელობის ძირითადი პრინციპი კი, რა თქმა უნდა, საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში, მათ შორის ეკონომიკის სფეროშიც, სახელმწიფოს მინიმალური ჩარევაა. 90-იანი წლებიდან მოყოლებული ჩვენში საკუთრების გადანაწილების პროცესში სახელმწიფო ძალიან აქტიურად მონაწილეობდა. ამ პროცესებში ლიბერტანულს ვერაფერს დავინახავთ. მაგრამ ისინი, ვინც ამ რეფორმებს ახორციელებდნენ და ეკონომიკური რეფორმების ბლოკს ხელმძღვანელობდნენ, დეკლარირებულად მაინც, თავს ლიბერტანელებად აღიარებდნენ. ასე იყო კახა ბენდუქიძისა და ასეა ლადო გურგენიძის შემთხვევაშიც. ცოტა გაუგებრად კი გამოიყურება, როცა მთავრობაში გავლენიანი პირები გყავს, რომლებიც თავს ლიბერტანელებად მოიაზრებენ და მეორეს მხრივ, მათ მიერ პოპულისტური რეფორმების გატარება. ესეც არის სწორედ პასუხი იმაზე, თუ რა არის დემოკრატია და ლიბერალიზმი დასავლეთში და როგორ აღიქმება იგი საქართველოში.

ჰამლეტ ზუკაკიშვილი – თუ ასეა, როგორ გვანიჭებდნენ საერთაშორისო ორგანიზაციები ასეთ მაღალ რეიტინგს ლიბერალურ რეფორმებში, ვერ ხედავდნენ, რა ხდებოდა?

ემზარ ჯგერენაია – შეიძლება იყოს იდეოლოგიური მომენტი. ვიღაც იღებს შენს ღირებულებებს. ეს უკვე მნიშვნელოვანია და უპირისპირდება იმ მოსაზრებას, რომ აღმოსავლეთი და დასავლეთი ვერასოდეს შეხვდებიან ერთმანეთს.

მალხაზ სალდაძე – მაღალი ქულების დაწერის მიზეზი ისიც არის, რომ ოფიციალურად გარკვეული ღირებულებათა სისტემის დეკლარირება მაინც ხდება. ავიღოთ თუნდაც შრომითი კოდექსი. საქართველოს მხრიდან მისი მიღება ლიბერალური რეფორმების თვალსაზრისით წინგადადგმულ ნაბიჯად ითვლებოდა. მას შრომითი ურთიერთობები უნდა გაემარტივებინა და სახელმწიფოს მონაწილეობა ამ ურთიერთობების რეგულაციაში გამოერიცხა.

ლათო პაიჭაძე – მე როგორც მანსოვს, შრომის კოდექსის მიღებას კიდევ ერთი ასპექტი ჰქონდა. დაახლოებით ორი წლის წინ ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდში გვქონდა დისკუსია ამ თემაზე. ის, რაც შრომის კოდექსის კრიტიკოსებისთვის დაქირავებულთა დაუცველობად აღიქმება, ამ კოდექსის ადებტებისთვის არის პირობა უცხოური ინვესტიციების მოსაზიდად. ვისაც ფული შემოაქვს, იმას უქმნი მაქსიმალურად კომფორტულ პირობებს იმისათვის, რომ ვინც უნდა დაიქირავოს და როცა უნდა, გაუშვას, ოღონდ კი, ფული შემოიტანოს.

მალხაზ სალდაძე – მეორე კითხვა სამოქალაქო საზოგადოებას ეხებოდა. დასავლეთში, მაგალითად, საზოგადოება იმდენად არის სამოქალაქო, რამდენადაც საზოგადოების შიგნით ურთიერთობებს სამოქალაქო ღირებულებები არეგულირებს. სამოქალაქო საზოგადოება არ არის მხოლოდ სამოქალაქო ინსტიტუტები და ფორმალურად არსებული ორგანიზაციები. საქართველო, სამწუხაროდ, ამ სეგმენტს ვერ გასცდა. სამოქალაქო საზოგადოება ჩვენთან გაიგება, როგორც არასამთავრობო სექტორი და იგი დემონიზებულია ფართო საზოგადოების თვალში. შეიძლება ვისაუბროთ იმაზე, თუ რამდენად აქტიურია საზოგადოების ესა თუ ის სეგმენტი საზოგადოებრივ საკითხებთან მიმართებაში. რატომ გამოდის საქართველოში კონფლიქტი ქუჩაში? იმიტომ, რომ ინსტიტუციური გარემო დაკეტილია. არსებობს

პარლამენტი, სადაც აბსოლუტურ უმრავლესობას ერთი პარტია წარმოადგენს და არსებობენ პარტიები, რომლებიც პარლამენტში ძალიან მცირედ, ან საერთოდ არ არიან წარმოდგენილები. ამავე დროს არსებობს ინტერესთა ჯგუფები, რომლებიც იმის გამო, რომ ღომინანტ პარტიაზე გავლენის მექანიზმები არ აქვთ, ვერ შეძლებენ საპარლამენტო სივრცეში გადაწყვეტილებების მიღების პროცესზე გავლენის მოხდენას. შესაბამისად, ერთადერთი გზად პოლიტიკაზე გავლენის მოსახდენად და იმისთვის, რათა შენთვის სასურველი გადაწყვეტილება მიიღებინო, ქუჩის აქციები იქცევა.

ემზარ ჯგერენია – მაქს ვებერს ჰქონდა შეკითხვა – რას ნიშნავს დასავლური კაპიტალიზმი და რას ნიშნავს დასავლეთი ზოგადად. კულტურა, გარკვეულწილად, ჩვენი იმ საბაზისო სურვილების რეპრესიაა, რომელთა პირდაპირი წესით დაკმაყოფილება არ შეგვიძლია და მრუდე სარკის სახით ვლინდება. პოლიტიკური კულტურა, ვებერის დროიდან მოყოლებული მაინც, დასავლეთში პრობლემის ინსტიტუციის შიგნით, რაციონალური გზებით გადაჭრას გულისხმობს. ეს არის პოლიტიკური კულტურის არსი. ალბათ, ყველა თქვენგანმა იცის ალექსის დე ტოკვილის წიგნი „დემოკრატია ამერიკაში“. დამეთანხმებით, რამდენად არაორგანულია ჩვენი კულტურისთვის ის, რაც ამ წიგნშია აღწერილი. ერთ შემთხვევას მოვიხმობ. ჩემს კორპუსში 1999 წლის შემდეგ არ უმუშავია ლიფტს, სახურავიც შესაკეთებელი გვქონდა. გადავწყვიტეთ ამ ყველაფრის მოგვარება. მერიამ ამხანაგობის შესაქმნელად თანხა გამოგვიყო. თითქოს ძალიან იოლად უნდა გადაგვეჭრა პრობლემები, მაგრამ მხოლოდ დიდი ტანჯვის შემდეგ მოხერხდა ლიფტის შეკეთება. მეორე მაგალითსაც გეტყვით – ჩემს სოფელში უდენობის პერიოდში, მდინარეზე პატარა გენერატორის დადგმა გადაწყვიტეს, მაგრამ ძლივს მივიდნენ კონსენსუსამდე. როდესაც წესრიგი ქვევიდან იწყება, მაშინ ადის ის ზევით და მაშინ აქვს მას აზრი, მაგრამ ამ კულტურას არ აქვს წესრიგის ქვემოდან, - ანუ კონსტრუქციის გამოცდილება. სამოქალაქო საზოგადოება საქართველოში დიდი ტყუილია.

ლათო პაიჭაძე – პოლიტიკური კულტურის კიდევ ერთი ასპექტი მსურს შემოგთავაზოთ განსახილველად: თუ შეიძლება, რომ საქართველოში ვილაპარაკოთ რეალურ და ოფიციალურ პოლიტიკურ კულტურაზე, ანუ ნორმებსა და ღირებულებებზე, რომლებსაც გვთავაზობს სახელმწიფო მოქალაქეებს და ნორმებსა და ღირებულებებზე, რომლებიც განსხვავებულია და მათ მოქალაქეები ატარებენ?

გურამ სვიმონიშვილი – პოლიტიკური კულტურის მხრივ, ჩემი აზრით, ადგილი აქვს უკუსვლას. ის კონსტიტუცია, რომელიც მენშევიკურმა მთავრობამ შეიმუშავა, მაღალი პოლიტიკური კულტურის ნაყოფი იყო. იქ მათ არაფერი ჩაუწერიათ ისეთი, რაც მათ პირად ინტერესებს ეხებოდა. მასში მხოლოდ ის იყო ჩადებული, რაც ხალხს წაადგებოდა. იქ ეწერა, რომ დემოკრატიულ რესპუბლიკაში ხელმწიფობა ხალხს ეკუთვნის. ჩადებული იყო მექანიზმებიც, თუ როგორ უნდა განეხორციელებინა ეს ხალხს. გამსახურდიას დროს ეს კონსტიტუცია ჩვენ საფუძვლად ავიდეთ. შევარდნაძემ ხალხის ძალაუფლება ძალიან ჩუმად და შეუმჩნევლად შეზღუდა.

ლათო პაიჭაძე – მაშინდელი პოლიტიკური კულტურის ჩამოყალიბების თვალსაზრისით, ისე დაიკარგა დამოუკიდებლობა, რომ კონსენსუსი, ვთქვათ, 1921 წლის 25 თებერვლის და შემდგომ ამბებზე, საზოგადოებაში არ ყოფილა. საზოგადოების ნაწილმა ეს, ერთი პარტიის მეორე პარტიით ჩანაცვლებად აღიქვა და არა ქვეყნის დამოუკიდებლობის დაკარგვად.

ემზარ ჯგერენაია – არის ასეთი წიგნი – „ისტორიის დასასრული ანუ უკანასკნელი ადამიანი“³. მისმა ერთმა თავმა განსაკუთრებით მიიპყრო ჩემი ყურადღება. განსაკუთრებით ერთმა მაგალითმა: მრავალი ინდოელი, რომელიც დასავლეთში მიემგზავრება სასწავლებლად, ძალიან დიდ წარმატებას აღწევს პროფესიული თვალსაზრისით, მაგრამ როგორც კი ბრუნდება ინდოეთში, ეს წარმატებები ქარწყლდება. რატომ? ისინი ხვდებიან ინდური საზოგადოების სოციალურ სტრუქტურაში და წარმატებას ვერ აღწევენ. მაგალითად, სალომე ზურაბიშვილი ამ კულტურაში “იქაური” კულტურიდან არის მოსული და ჩვენ, იქნებ არც ვიცით, ვინ არის იგი, ან შესაძლოა, მას არ ესმოდეს, აქ რა ხდება? ავიღოთ სასამართლო. რატომ არ არის ის დამოუკიდებელი? არ შეუძლია მოსამართლეს, იყოს დამოუკიდებელი? მაგრამ ის სოციალურ ურთიერთობათა ისეთ ქსელშია ჩაბმული, რომლის გაწყვეტა მას ქართველობისა და კაცურკაცობის იმიჯს დაუკარგავს. ჩვენს კულტურას აკლია ასევე.

ია ანთაძე – მინდა გუპასუხო შორენა შავერდაშვილს სამოქალაქო საზოგადოებასთან დაკავშირებით. აბსოლუტურად ვეთანხმები ემზარს. ამაზე მეც ბევრი მიფიქრია და ღია ეთერშიც მისაუბრია იმის შესახებ, რომ ჩვენ ჯერჯერობით არ გვაქვს უნარი, რომ ლოკალური პრობლემების გადასაჭრელად თვითორგანიზება მოვახდინოთ. ეს ძალიან მნიშვნელოვანი ნაწილია პოლიტიკური კულტურის, რომელიც ჩვენ არ გაგვაჩნია. მაგრამ მე მაინც ოპტიმისტურად ვუყურებ ერთ მომენტს. ჩვენს ხალხს აღმოაჩნდა ორი მნიშვნელოვანი ღერძი. პირველი – ღირსების, და მეორე – სამართლიანობის განცდა. დავიწყეთ იმით, რომ ადამიანები, რომლებსაც პროცესებში მონაწილეობის მისაღებად ინსტიტუციურად მართლაც დახურული ჰქონდათ ყველანაირი საშუალება, ქუჩაში გამოვიდნენ. ისინი პროტესტს აცხადებდნენ ქვეყანაში არსებული უსამართლობის მიმართ. 7 ნოემბერს ეს ადამიანები ღირსეულად იდგნენ ქუჩაში, თუმცა, მათ როგორც უღირს ადამიანებს, ისე გაუმასპინდლდნენ. რა მოხდა ამის შემდეგ? – დაინიშნა არჩევნები. მე ვფიქრობდი, რომ თუ ამ არჩევნებზე მთელი საქართველო კვლავ პრეზიდენტის მხარდამჭერი აღმოჩნდებოდა, აღარასოდეს გავიდოდი მიტინგებზე. მაგრამ ასე არ მომხდარა. ხალხი არჩევნებზე წავიდა და ხმა მისცა საკუთარ კანდიდატს. ყაზბეგის რაიონში ლევან გაჩეჩილაძემ მეტი ხმა დააგროვა. ის მათ განსაკუთრებულს არაფერს შეჰპირებია. ამის შემდეგ ისევ გამოვიდა ხალხი ქუჩაში და წესიერი არჩევნები მოითხოვა. წყნარად მოდიან, დგანან, ამბობენ სათქმელს და მერე იშლებიან. მე ეს ძალიან მნიშვნელოვან პროცესად მიმაჩნია.

შორენა შავერდაშვილი – ის ადამიანები, რომლებსაც არ გამოუხატავთ პროტესტი და არ მიუღიათ მონაწილეობა ამ აქციებში, უღირსი ადამიანები იყვნენ? შესაძლოა თუ არა, რომ იყო ღირსეული ადამიანი და არ მონაწილეობდა ქუჩის აქციებში?

ია ანთაძე – რა თქმა უნდა. ყველა ადამიანს აქვს თავისი ფუნქცია. ადამიანები თავიანთი ბუნებით არიან პასიურები და აქტიურები. არიან ადამიანები, რომლებიც მონაწილეობენ აქციაში და მოითხოვენ ცენტრალური საარჩევნო კომისიის შეცვლას. მაგრამ არიან ადამიანებიც, რომლებსაც შეუძლიათ, ხელეწიფებათ ხელი შეუწყონ ამ კომისიის შეცვლას. მაგრამ იმ ადამიანების მხრიდან რომ არ იყოს ძალიან სერიოზული წნეხი ხელისუფლებაზე, ჩვენსადამიანების საქმიანობა, რომლებიც არ გავდივართ ქუჩაში, შედეგს არ მოიტანდა. დემოკრატია შენდება დიდი სიმამაცით და დიდი შრომით. მე ვფიქრობ, რომ ქართველ ხალხს ერთიც აღმოაჩნდება და მეორეც და ისინი ააშენებენ დემოკრატიას. ამ მოდელში ყველას ჩვენი ფუნქცია და ადგილი გვაქვს.

დათო პაიჭაძე – ელექტორალური თვალსაზრისით საქართველოში ყველაზე პლურალისტური მთა აღმოჩნდა. სეანეთსა და აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში ოთხმა

³ Francis Fukuyama (ფრენსის ფუკუიამა): *The End of History and the Last Man*.

კანდიდატმა გადალახა ათპროცენტიანი ზღვარი. ეს არ მომხდარა საქართველოს სხვა რეგიონებში. ყაზბეგის რაიონში გაჩეჩილაძის გამარჯვების მიზეზი კი, შეიძლება ისიც იყოს, რომ ყაზბეგის რაიონს ადრე გაცილებით მსუბუქი სავიზო რეჟიმი ჰქონდა რუსეთთან მიმოსვლისთვის. ეს იქაური მოსახლეობისთვის ეკონომიკურად ხელსაყრელი იყო. ასევე ჰქონდათ გაზი, რომლის საფასურსაც არ იხდიდნენ, ან იხდიდნენ ძალიან დაბალი ტარიფით. ახლა არც ერთი ეს სიკეთე არსებული ხელისუფლების ხელში აღარ აქვთ. შესაძლოა, ესეც ყოფილიყო მათი პასუხი ამ ხელისუფლებისათვის.

ირაკლი ხორბალაძე, რესპუბლიკური პარტიის იურისტი – თქვენ იკითხეთ, არის თუ არა ადამიანი, რომელიც ქვეყანაში მიმდინარე მოვლენებს სახლიდან ადევნებს თვალს, ღირსეული? ჩემი აზრით, ასეთი ადამიანი შეიძლება იყოს ღირსეული.

შორენა შავერდაშვილი – მე მხოლოდ პასიური დამკვირვებელი არ მიგულისხმია. ვიგულისხმე ისიც, ვინც განსხვავებულად ფიქრობს.

ირაკლი ხორბალაძე – ჩემი აზრით, ჩვენი კულტურის დონე განსაზღვრავს იმ ვითარებას, რომელშიც ვიმყოფებით. მაგრამ არის სხვა კულტურაც, დასავლური კულტურა. იქ ასეთი საკითხები ინსტიტუციურად წყდება. ჩვენც გვსურს, საქართველოშიც ასე ხდებოდეს, მაგრამ როდესაც ასე არ ხდება, ჩნდება საჭიროება, მათ გადასაჭრელად სხვა გზები გამოინახოს. ამის გამო გამოდის ხალხი ქუჩაში. მათი პირველი მოთხოვნა არის დამოკიდებულების შეცვლა, რომ პრობლემები ქუჩის ნაცვლად ინსტიტუციებში წყდებოდეს და ხალხს ჰქონდეს ნდობა ინსტიტუტების და არა პიროვნებების მიმართ. დღეს ჩვენთან ყველაზე ავტორიტეტული პიროვნება და ინსტიტუტი, პატრიარქი და ეკლესიაა. მაგრამ წარმოვიდგინოთ ერთი მომენტი. პატრიარქს რომ მიეცეს ქვეყნის მართვის უფლება, როგორი იქნება საზოგადოების დამოკიდებულება მის მიმართ ასეთ შემთხვევაში? რა თქმა უნდა, შეიცვლება.

საკითხების ინსტიტუციებში გადაჭრის უფლება ჩვენ თავად უნდა მოვიპოვოთ. უბრალოდ ეს არც ერთ დემოკრატიულ კულტურაში არ დამკვიდრებულა.

ემზარ ჯგერენია – ყველა პრობლემა ინსტიტუტის შიგნით უნდა გადაწყდეს. პოლიტიკური პრობლემა პოლიტიკური სისტემის შიგნით უნდა გადაიჭრას. მაგრამ არის კი, ჩამოყალიბებული ასეთი სისტემა? პრობლემაც ეს არის და ამიტომ მოვლენები, რომლებსაც სისტემა ვერ აკონტროლებს, გარეთ ვითარდება.

ირაკლი ხორბალაძე – ჩემი აზრით, დღევანდელი პროცესები ჩვენი დაბალი კულტურის მანიშნებელია.

დათო პაიჭაძე – მე ველოდი ასეთ შეფასებებს – „მაღალი“ და „დაბალი“. იმის თქმა, რომ ქართული კულტურა ან მაღალია, ან დაბალი, თუ ამ ნათქვამს კონკრეტული შინაარსით არ შეავსებ, არაფრის მთქმელია. იამ ხალხის ღირსების ნიშნად მის მიტინგებზე გამოსვლა, იქ დგომა და შემდეგ მშვიდობიანად დაშლა მიიჩნია. შეიძლება, ამან სხვა პრობლემაზე გაგვიყვანოს. ეს არის მედიაციის მექანიზმების სისუსტე, რადგან, როდესაც შენ ქუჩაში გიხდება გამოსვლა საიმისოდ, რომ ხელისუფლებას შენი შეტყობინება გაუგზავნო, იმაზე მეტყველებს, რომ მედია არ ვარგა, არც ხელისუფლებისადმი ლოიალური და არც ოპოზიციისადმი ლოიალური. არ ვარგა იმიტომ, რომ ის ორიენტირებულია პოლიტიკურ კლასზე; კლასიდან განისაზღვრება, მისადმი ლოიალურია და არა სხვა კრიტერიუმებისადმი. თქვენ შეიძლება თქვათ, რომ ვარგა და ამაზე მისი პოპულარობა მეტყველებს. მოდით, ავიღოთ გადაცემა „პრაიმ-თაიმი“. თუ შევიძლიათ, გაიხსენოთ თუნდაც ერთი შემთხვევა, როდესაც შოუში წარმოდგენილი მხარეების მიერ გადაცემის მსვლელობისას გარკვეულა

რაიმე იდეა? მე მიჭირს ასეთი შემთხვევის გახსენება. არის კი ამ გადაცემაში მიზანი ეს? ეს არის სწორედ საქმე. მედიის ყველაზე პროდუქტიული პროცესი არ ემსახურება იმ ძირითად ფუნქციას, რომელიც აქვს მას; არ ემსახურება მედიაციას, ხახუნის ძალის შემცირებას ინტერესებს შორის. შესაბამისად, როგორც ხალხი გამოდის ქუჩაში რეალურ შოუში, ასევე, ნაცვლად იმისა, რომ ამ რეალური შოუს წუხილი გადავიდეს მედიაში, იქ სხვანაირად არტიკულირდეს და შერბილდეს, და ხელისუფლებამაც შეისმინოს იქ გამოთქმული აზრები, ამის ნაცვლად ისევ შოუ იმართება, ოღონდ ტელევიზიაში.

არის მედია, რომელიც ცდილობს ამის გაკეთებას, მაგრამ რადიო არ არის პოპულარული. მას ცოტა მსმენელი ჰყავს, იქ შოუს ვერ მოაწყობ, უნდა ისაუბრო. ამას ვინმეს საქებრად ან დასაძრახად არ ვამბობ პოლიტიკურ კლასში, მაგრამ მერწმუნეთ, როდესაც ჟურნალისტებს საყვედურობენ, რომ ისინი არ იწვევენ პოლიტიკოსებს, უნდა გაითვალისწინონ ის, რომ რომ ეს ორი ბანაკი ამჟამად ერთდროულად მხოლოდ ინგა გრიგოლიასთან მიდის. მე საზოგადოებრივ რადიოში ვმუშაობ და სერიოზული პრობლემა მაქვს ერთმანეთთან ორი მხარის დასმის. მათ არ სურთ გადაცემაში ერთად მონაწილეობა და საუბარი, რის გამოც ცალ-ცალკე მომყავს. ამიტომ, მოსთხოვო პასუხი ჟურნალისტს, პროდიუსერს ან მაუწყებელს იმის გამო, რომ ის ხშირად ცალმხრივია, არ არის ინფორმირებული გადაწყვეტილება. თუ ვინმე ამ პროცესების შედეგად დასუსტდა და მორალურად დაზარალდა, ჩემი აზრით, ერთ-ერთი, მედიაა, იმიტომ, რომ მან ვერ შეასრულა ის ფუნქცია, რაც მას ბუნებრივად აკისრია. მან შეასრულა სულ სხვა ფუნქცია, ერთმა მედიამ განსაკუთრებით, და გადაყვა კიდევ ამ ფუნქციის შესრულებას და აღარც იარსებებს. „იმედს“ ვგულისხმობ.

ია ბახტაძე, მხატვარი/ თარჯიმანი – მე არჩევნებზე დამკვირვებელი ვიყავი და აქტიურად ვიყავი მასში ჩართული. მქონდა საშუალება დამკვირვებოდი ამომრჩევლებს, გადასატან ყუთთან ერთად ოჯახებშიც მომიწია შესვლა. ამიტომ პოლიტიკური პროცესების შესახებ ბევრი ადამიანის აზრის მოსმენის საშუალება მომეცა. ხალხი აბსოლუტურად გაუთვითცნობიერებული იყო იმაში, თუ ვისთვის მიეცა ხმა. ხალხი პოლიტიკურად გაუნათლებელია და თავს არ აღიქვამს პოლიტიკოსების გვერდით, პროცესების მონაწილედ. ის არ ცდილობს ამ პროცესებში უფრო აქტიურად ჩართვას. საზოგადოების ჩამოყალიბების საკითხი დიდი კითხვის ნიშნის ქვეშ დგას. საკითხავია, რამდენად ვართ ჩვენ საზოგადოება, რამდენად შეგვიძლია ვმართოთ ქვეყანა და ავაშენოთ ნორმალური სახელმწიფო.

დათო პაიჭაძე – ალბათ, კლასიკური ლიტერატურიდან გამოყოფილი ჩვევაა, მიყვარს როდესაც წრე იკვრება ხოლმე. სრულდება იმით, რითიც დავიწყეთ. მოდით, ამით დავასრულოთ დღევანდელი დისკუსია.